

8. Lewis R, Gillam S. Back to the market: yet more reform of the National Health Service. *International Journal of Health Services*, 2013, 33:77–84.

9. Veretnov, V.I., 2015. Features to ensure the competitiveness of reinsurance operations of the cedent and the reinsurer in the domestic and international insurance market. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, Vol. 168, pp. 80-85. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/12>.

10. Franklin, Allen, 2016. Market liquidity – An overview, Presentation at the SAFE Summer Academy, Brussels, 13 September. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://safe-frankfurt.de/>

Надійшла до редакції 29.06.17
Date of editorial approval 14.08.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Д. Третяк, канд. екон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИЙ В ЛИЧНОМ СТРАХОВАНИИ НА ПРИМЕРЕ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

С целью поиска путей инновационного развития личного страхования были обобщены проблемы и сдерживающие факторы, которые не позволяют развиваться личному страхованию как отдельной отрасли страхования. К этим проблемам отнесены: отсутствие развитой страховой инфраструктуры, низкая страховая культура, незавершенная реформа в области медицинского страхования, незавершенная пенсионная реформа, медленные темпы реструктуризации экономики, низкий уровень платежеспособности населения, затяжной политический кризис, ненадежность страховых компаний. Анализ мировых тенденций развития страхового бизнеса показал, что победу в конкурентной борьбе получают те страховые компании, которые будут готовы предложить своим клиентам детальный анализ рисков и инновационные страховые продукты. На основе зарубежного опыта было предложено инновационные направления развития личного страхования в Украине. В частности, в ходе исследования выявлены различные пути инновационного совершенствования страхования жизни, медицинского страхования и страхования от несчастных случаев и разработаны расширения ассортимента страховых продуктов и каналов сбыта по данным видам страхования.

Ключевые слова: личное страхование, инновации, страхование жизни, медицинское страхование, страхование от несчастных случаев.

D. Tretiak, PhD in Economics, Assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PROSPECTS OF INTRODUCING INNOVATIONS IN PERSONAL INSURANCE ON THE EXAMPLE OF FOREIGN COUNTRIES

In order to find ways to innovate the development of personal insurance, problems were summarized and constraining factors that prevent personal insurance from developing as a separate insurance industry. These problems include: the lack of a developed insurance infrastructure, low insurance culture, unfinished reform in the field of health insurance, the slow pace of economic restructuring, low level of the population's solvency, a protracted political crisis, insecurity of insurance companies. Analysis of global trends in the development of insurance business has shown that those insurance companies that will be ready to offer their clients detailed risk analysis and innovative insurance products will win in competition. On the basis of foreign experience, innovative directions for the development of personal insurance in Ukraine were proposed. In particular, during the research, various ways of innovative improvement of life insurance, medical insurance and accident insurance were identified and proposals were developed to expand the assortment of insurance products and distribution channels for these types of insurance.

Key words: personal insurance, innovations, life insurance, medical insurance, accident insurance.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Foreign experience: Life insurance in Switzerland: official site of the insurance company Swiss Life. Available at: <http://www.swiss-cl.com/helpful/Experience/>
2. Mnatsakanova, A., 2014. Life insurance: foreign experience and the need for development in Russia. *Legal Sciences "Theory and practice of social development"*, 5, p. 137-139.
3. Turenko, O., 2014. Fear as a socio-philosophical phenomenon (genesis and functions): Dis.Candidate. Philosophy Sciences: 09.00.03. Donetsk National University. Donetsk, 204 p.
4. Fysun, V., 2011. *Insurance. Teaching Manual*. K.: Center for Educational Literature, 232 p.
5. Fritz, A., 2015. Directions of perfection of the personal insurance market in Ukraine. *Economic analysis: Sb. Sciences Works*. Ternopil National Economic University; Editorial: V.A. Derii (head ed.) And others. Ternopil: Publishing and Printing Center of Ternopil National Economic University "Economic Thought", 2015, 21, 1, p. 276-283.
6. Cherednichenko, M., 2015. Modern Innovations in Corporate Personnel Insurance. *Magazine "The Future"*. Available at: <http://www.trn.ua/articles/7745/>
7. IAIS Global Insurance Market Report (GIMAR) (2016): International association of insurance supervisors. Available at: <http://www.google.com.ua/url?q=https://www.iaisweb.org>
8. Lewis, R, Gillam, S., 2013. Back to the market: yet more reform of the National Health Service. *International Journal of Health Services*, 33, p.77–84
9. Veretnov, V., 2015. Features to ensure the competitiveness of reinsurance operations of the cedent and the reinsurer in the domestic and international insurance market. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 168, p. 80-85. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/168-3/12>.
10. Franklin, Allen, 2016. Market liquidity – An overview, Presentation at the SAFE Summer Academy. Brussels. Available at: <http://safe-frankfurt.de/>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 5(194): 58-66

УДК 368.01

JEL classification: G22

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/194-5/9>

Г. Харламова, канд. екон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

БРИТАНСЬКА МОДЕЛЬ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасна система вищої освіти постійно наголошує на нестачі державних фондів фінансування для забезпечення високої конкурентоспроможності освітянських послуг. Стаття звертається до основної та найбільшої складової бюджету європейських університетів – державного фінансування, відслідковуючи ті умови, за якими визначаються його обсяги. Порівняльне дослідження європейського досвіду, зокрема досвіду Великобританії, дозволяє визначити можливі рекомендації для української моделі фінансування вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, фінансування, Великобританія, Україна.

Вступ. Міжнародний ринок вищої освіти (ВО) становить близько 100 млрд доларів. За даними ЮНЕСКО, на світовому ринку освітніх послуг присутні вищі навчальні заклади (ВНЗ) понад 140 країн. За статистикою

іноземний студент витрачає приблизно п'яту частину власних витрат в країні перебування на навчання, і чотири п'ятих – на проживання, харчування, розваги тощо.

Модернізація системи освіти, в тому числі вищої, неможлива без вирішення питань про цілі розвитку освіти, з одного боку, і метою проведених перетворень, з іншого. Базовим функціонуванням системи якісної освіти є ефективний процес розподілу державних коштів. Для оптимальності системи фінансування ВО необхідна імплементація якісних стратегічних планів на основі міжнародних порівнянь результатів та розробки методологій, які б дозволили оцінити наслідки освітніх процесів. Це спонукало нас здійснити порівняльне дослідження для оцінки моделей зовнішнього фінансування та державних видатків на вищу освіту в європейських країнах.

Літературний огляд: міжнародний досвід. У США вища освіта – п'ята у грошовому обчисленні стаття ек-

порту американської економіки, яка інколи перевищує обсяг надходжень від експорту зброї. В Австралії освітня галузь є третім найбільшим джерелом бюджетних надходжень в економіку країни. У 2014 р. канадський уряд визнав міжнародну освіту ключовим фактором у створенні нових робочих місць та покращенні добробуту і планує до 2022 р. вдвічі збільшити кількість іноземних студентів – до 450 тис. осіб. Це призведе до зростання витрат іноземних студентів у країні до 16,1 млрд доларів США і дозволить створити в Канаді, щонайменше, 86,5 тис. нових робочих місць.

За останніми даними ЮНЕСКО (2006-2012 рр.), топ-10 країн з найвищою / найнижчою часткою ВВП, що витрачається на освіту є:

ТОП-10 з найвищим % ВВП на освіту	Лесото	Куба	Тимор-Лесте	Данія	Молдова	Джибуті	Намібія	Кіпр	Боцвана	Ісландія
	13,0	12,9	10,1	8,7	8,6	8,4	8,3	7,9	7,8	7,8
ТОП-10 з найнижчим % ВВП на освіту	М'янма	Монако	ЦАР	Замбія	Ліван	Шрі-Ланка	Ліхтенштейн	Еритрея	Домініканська респ.	Бангладеш
	0,78	1,21	1,25	1,35	1,56	2,06	2,11	2,13	2,19	2,23

Джерело: за даними UNESCO Institute for Statistics in EdStats, Feb. 2013.

Треба відзначити, що більшість країн, які витрачають найбільші обсяги на одного студента (дані 2006-2012 рр.), знаходяться в Африці на південь від Сахари, та не є лідерами рейтингів за якістю освіти та науковими дослідженнями:

ТОП-10 з найвищим % ВВП (на д.н.) на одного студента	Малаві	Лесото	Танзанія	Нігерія	Бурунді	Свазіленд	Боцвана	Чад	Буркіна Фасо	Мавританія
	1859,4	1331,1	868,2	564,6	350,8	296,4	256,3	247,9	243,1	193,5
ТОП-10 з найнижчим % ВВП (на д.н.) на одного студента	Монголія	Вірменія	Ліван	Ліхтенштейн	Перу	Філіппіни	Казахстан	М'янма	Сальвадор	Грузія
	3,5	7,5	8,1	9,2	9,2	9,6	10,2	10,8	11,6	12,3

Джерело: за даними UNESCO Institute for Statistics in EdStats, Feb. 2013.

Економічне зростання багато в чому залежить від продуктивності ринку праці, яка тісно пов'язана з якістю системи освіти [2, 17, 27]. У деяких країнах рівень та спосіб інвестування в систему освіти дуже різні, і вони визначаються багатьма факторами [28-29]. Недавні політичні пропозиції Європейського співтовариства підкреслювали важливість "ефективності" та "справедливості" у забезпеченні освіти. Ці дві цілі не обмежуються освітньою політикою [13]. Як внесок системи освіти можна вважати державні чи приватні інвестиції в освіту, кількість освітніх послуг та їх якість тощо. Окрім зростання попиту на вищу освіту, європейські країни зобов'язані надавати свої освітні послуги, мінімізуючи суму державних грошей, що їм надані, з огляду на необхідність суворого контролю над державними бюджетами.

В широкому розумінні, існує певна зміна традиційних механізмів фінансування вищої освіти у Європі. Механізми фінансування традиційно включали переговори між вищими навчальними закладами (ВНЗ) та державою щодо сум фінансування. Як правило розрахунок цієї суми відбувався на основі реальних витрат, понесених установами. На відміну від цього, протягом приблизно 15 років у багатьох країнах були розроблені грантові формули для розрахунку сум фінансування ВНЗ, а також заходи щодо прив'язки рівня державного фінансування до інституційної діяльності. Ця тенденція йде рука об руку з оновленням процедур моніторингу та підзвітності. Загалом, в світі можна виокремити 4 моделі фінансування ВО:

В рамках **Моделі А** вищі навчальні заклади, підписавши угоду з відповідним державним органом, зобов'язуються готувати необхідних з суспільної точки зору фахівців з заздалегідь встановленим узгодженими цінами. *Переваги Моделі А* в тому, що одночасно підвищується ефективність і мінімізуються витрати держави. Однак в цьому випадку відповідність планованої підготовки кадрів реальним потребам ринку праці визначається ступенем точності відповідних прогнозних оцінок держави.

Модель Б є чітко орієнтованою на ринок. ВНЗ беруть участь в конкурсах на отримання замовлення держави на підготовку фахівців. Відмінність від моделі А полягає тільки в конкурсному порядку розподілу державних завдань і можливості скоротити витрати держави на освіту.

При **моделі В** обсяг державного фінансування визначається такими показниками діяльності ВНЗ, як чисельність випускників, чисельність студентів, прийнятих на перший курс, результати контролю знань студентів, складність викладання курсів, кількість захищених дисертацій і т. п.

В **Моделі Г** використовуються державні зобов'язання, що передаються у вигляді визначених купонів або сертифікатів (ваучерів) безпосереднім споживачам освітніх послуг. Єдине істотне обмеження для того, хто навчається – термін дії виданого ваучера. Як і в інших моделях фінансування ВО, фінансування на основі ваучерів може бути доповнено доплатою з боку студента.

Загалом, різні країни ЄС мають свої особливості в організації фінансування вищої освіти. Ці особливості в цілому укладаються в наведені вище 4 моделі. Згідно з джерелами *Eurydice* [23], у європейських країнах діють наступні загальні правила фінансування державних ВНЗ:

- без жодних винятків педагогічна діяльність фінансується в основному за рахунок державних інституційних грантів;

- реєстраційні збори сплачують студенти 7 країн (Бельгія, Франція, Ірландія, Ісландія, Італія, Португалія та Іспанія);

- плата за навчання оплачується студентами 10 країн (Австрія, Бельгія, Ірландія, Ісландія, Італія, Ліхтенштейн, Нідерланди, Португалія, Іспанія та Сполучене Королівство);

- система грантів та / або кредитів для студентів існує у всіх країнах;

- спеціальна підтримка для виплати гонорарів надається студентам 8 країн (Бельгія, Франція, Ірландія, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія та Велика Британія);

- сімейні та податкові пільги доступні студентам 10 країн (Австрія, Бельгія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Ліхтенштейн, Люксембург, Португалія та Іспанія);

- дослідницькі заходи підтримуються з державних ресурсів у 13 країнах (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Ліхтенштейн, Нідерланди, Португалія, Іспанія, Швеція та Великобританія).

Схематично механізми державного фінансування ВНЗ державної та приватної форми власності країн ЄС можна зобразити наступним чином, де

M1 – механізм, за яким проводяться переговори між установою, що надає грант, та ВНЗ за обсяги бюджетного фінансування згідно розрахунків ВНЗ;

M2 – механізм, при якому надається фінансування за оцінками минулорічних витрат ВНЗ;

M3 – механізм з формулою фінансування;

M4 – механізм, за яким фінансування проводиться за показниками якості та стратегічними орієнтирами;

M5 – механізм, за яким фінансування прив'язується до кількості випускників в певній галузі чи спеціальності;

M6 – механізм фінансування специфічних дослідницьких проектів на основі конкурентного змагання ВНЗ;

Країни ЄС	M1	M2	M3	M4	M5	M6	КК	ЯК
Австрія							КК1	ЯК1
Бельгія							КК1	
Болгарія							КК2	
Великобританія (Англія)							КК1, КК3	ЯК1
Данія							-	ЯК1
Естонія							КК2	
Ірландія							КК1	
Іспанія	Залежить від регіональної влади							
Італія							КК1	ЯК1, ЯК2
Кіпр								
Латвія							КК2	ЯК4
Литва							КК2	ЯК1
Люксембург								
Мальта								
Нідерланди							КК1	ЯК1
Німеччина	Залежить від регіональної влади							
Норвегія							КК1, КК2	ЯК1
Польща							КК1, КК3	ЯК3
Португалія							КК1, КК3	ЯК1, ЯК3, ЯК4
Румунія							КК2	ЯК3, ЯК6
Словаччина							КК1, КК3	ЯК1
Словенія							КК1	ЯК1
Угорщина							КК2	ЯК1
Фінляндія							КК1, КК3	ЯК1
Франція							КК1, КК3	
Чехія							КК1	ЯК1
Швеція							КК1	ЯК1

Джерело: авторське за даними [20-21, 25-26].

При цьому треба зазначити, що при застосуванні M3 – формули фінансування – враховуються два типи факторів / критеріїв:

– кількісні критерії вступу абітурієнтів: *КК1* – кількість студентів, зареєстрованих в поточний чи попередній

рік, *КК2* – кількість учбових місць, які фінансуються державою, або які мають бути в даному ВНЗ; *КК3* – інші індикатори обсягів діяльності ВНЗ;

– критерії якості – *ЯК1* – індикатори, пов'язані з якістю навчання студентів; *ЯК2* – зниження витрат персоналу,

ЯК3 – рівень кваліфікації викладацького складу; ЯК4 – результати оцінки ВНЗ; ЯК5 – якість інфраструктури закладу, управління та послуг університетській спільноті.

Найбільш принциповим моментом є відслідковування державою ефективності фінансування, і тут країни ЄС однотайні у проведенні обов'язкового зовнішнього фінансового аудиту ВНЗ. Хоча обов'язковий внутрішній фінансовий аудит проводиться лише у ВНЗ таких країн, як Чехія, Ірландія, Литва, Латвія, Угорщина, Мальта, Нідерланди, Польща, Румунія, Фінляндія, Швеція та Великобританія.

Модель фінансування вищої освіти Великобританії.

У більшості країн існує явна тенденція до дерегулювання і більшої автономії для більшості навчальних закладів у питаннях їх інституційної політики і, зокрема, управління інституційними бюджетами. У деяких країнах, таких як Великобританія, ВНЗ традиційно працюють з дуже високим ступенем автономії, в тому числі і у фінансових питаннях [20]. Центральні органи виконавчої влади все більше зацікавлені в оптимізації балансу між фінансовими ресурсами, які вони інвестують у вищу освіту, і загальними результатами сектору. Вони встановлюють механізми фінансування, спрямовані на укріплення зв'язку між результатами операційної діяльності і подальшими висновками про розподіл наступних державних коштів. Зазвичай, це проходить через процес переговорів щодо бюджету із подальшим укладенням договорів між ВНЗ і відповідним Міністерством або Радою з питань фінансування [18], або за допомогою формули бюджетування, яка включає показники ефективності, як у Сполученому Королівстві з 1986.

Фінансування в таких країнах, як Австралія, Китай, Фінляндія, і також Великобританія, здійснюється в більшості безпосередніми споживачами освітніх послуг і орієнтоване на попит і внутрішні потреби навчального закладу [1, 5]. У цій системі фінансування використовуються державні зобов'язання, що передаються безпосереднім споживачам освітніх послуг у вигляді певних купонів або сертифікатів (ваучерів). Єдине істотне обмеження для того, хто навчається – термін дії виданого ваучера. Як і в інших моделях фінансування вищої освіти, фінансування у Великобританії на основі ваучерів може бути доповнено доплатою з боку студента.

В даний час модель фінансування у Великобританії передбачає, що більшість студентів самофінансується через систему студентського кредиту. Поряд існує певне державне фінансування для напрямів, які вимагають певних ресурсів, наприклад, медицини, ветеринарії та в меншій мірі для технічних предметів, таких як машинобудування. В країні також зростає кількість приватних постачальників послуг, які повністю самофінансуються. Основний регулюючий орган з питань фінансування вищої освіти – HEFCE (Рада з питань фінансування вищої освіти в Англії) (Шотландія, Уельс та північна Ірландія мають власні інституції). В Англії більшу частину фінансування для навчання та науково-дослідної інфраструктури забезпечує Департамент у справах бізнесу, інновацій та навичок (BIS) через Раду з фінансування вищої освіти Англії (HEFCE) [9]. В Уельсі – уряд Асамблеї Уельсу (WAG) забезпечує це фінансування через Раду з фінансування вищої освіти Уельсу (HEFCW). У Північній Ірландії, через відносно невеликий розмір сектора вищої освіти, Департамент з питань зайнятості та навчання (DEL) не тільки несе відповідальність за забезпечення фінансування, а й, на відміну від механізмів в інших частинах Великобританії, виділяє кошти безпосередньо в установи. Департамент з питань зайнятості та навчання (DEL) радиться з питань планування та фінансування вищої освіти в Раді з ви-

щої освіти Північної Ірландії (NIHEC), невиконавчому консультативному органі. Станом на 2017 рік HEFCE знаходиться в процесі злиття з OFFA для створення Національного бюро для студентів [31].

Щорічно Міністерство освіти і зайнятості публікує доповідь про основні завдання, цілі та пріоритети в області як вищої, так і загальної середньої освіти. На основі цієї доповіді (майже одночасно) незалежний від Міністерства освіти державний інститут – Рада з фінансування вищої освіти – розробляє і публікує план фінансування всіх вищих навчальних закладів країни, з розбивкою за статтями фінансування. Щорічно Рада розглядає показники діяльності вищих навчальних закладів та за формулою (відомою як ректорам, так і громадськості) визначає бюджетне фінансування ВНЗ за всіма статтями, включаючи витрати на наукові дослідження.

При фінансуванні ВНЗ в Англії враховується категорія ВНЗ (спеціальності) (гуманітарні, технічні, медичні і т.п.), є також коефіцієнти, що враховують регіональні особливості ВНЗ (як то локація ВНЗ в великому центральному місті з більш дорогими комунальними послугами, чи пріоритетність певного віддаленого регіону і т.д.). Рада з фінансування вищої освіти в більшості визначає лише фонд заробітної плати професорсько-викладацького складу (ПВС) (за формулою, яка частково базується на чисельності студентів), а конкретна чисельність ПВС – автономія ВНЗ.

Існують різні механізми для фінансування надання вищої освіти в коледжах, в медичному та стоматологічному секторах освіти, і для наукових досліджень, а також для фінансування початкової підготовки вчителів. Державне фінансування медичної та стоматологічної освіти і наукових досліджень поширюється в рамках партнерства між відповідним органом фінансування і Національною службою охорони здоров'я (NHS). Так, наприклад, в Англії, HEFCE виділяє кошти на підтримання навчання і наукових досліджень в університетських медичних школах, в той час як фонди NHS підтримують клінічні кошти, необхідні для проведення цих заходів в лікарнях та інших частинах служби охорони здоров'я. Фінансування для студентів з предметів, пов'язаних зі здоров'ям, таких як догляд за дітьми, акушерство і суміжні медичні професії в цілому відбувається від NHS. В Уельсі і Північній Ірландії, фінансування початкових програм підготовки вчителів здійснюється вищими органами фінансування освіти. В Англії – забезпечується Агентством з навчання та розвитку для шкіл (TDA).

У Сполученому Королівстві, фінансування для підтримки науково-дослідницької інфраструктури розподіляється вибірково, згідно звітів з оцінки якості досліджень за допомогою періодичної Оцінки дослідницької практики (Research Assessment Exercise (RAE)). Система була розроблена, щоб підтримувати і розвивати рівень досліджень і міжнародну конкурентоспроможність науково-дослідницької бази установ в Великобританії, а також сприяти підтримці високої якості в установах, які проводять кращі дослідження і, відповідно, отримують найбільшу частку гранту. RAE, по суті, процес рецензування. Останній RAE відбувся в 2008 році, а до того проводився в 1986, 1989, 1992, 1996, 2001 [32]. Пізніше у Сполученому Королівстві була запроваджена система – Рамка досконалості досліджень (Research Excellence Framework (REF)) – нова система оцінки якості досліджень в вищих навчальних закладах. Результати 2014 REF були опубліковані 18 грудня 2014 року [33].

Більшість країн проводять політику підтримки диверсифікації джерел фінансування. Центральні органи виконавчої влади стимулюють ВНЗ шукати нові фінансові ресурси, такі як інвестиції з боку приватних компа-

ній, дослідження за контрактом та інші види комерційної діяльності, пожертвування, кредити і т.д. У Сполученому Королівстві (Англія і Північна Ірландія), інститути можуть урізноманітнити збори за навчання, що стягуються, до верхньої межі – £ 3 000 на рік, починаючи з 2006/07. Ця зміна розповсюджується виключно на місцевих студентів денної форми навчання як супровідні заходи, спрямовані на захист і заохочення до справедливого доступу до вищої освіти, зокрема, населення з низьким доходом і інших малозабезпечених та вразливих груп населення. Причому установи завжди можуть визначити плату за аспірантуру, інші форми навчання (заочну, дистанційну і т.д.), та для іноземних студентів.

Обсяг загального державного фінансування вищої освіти в Англії щорічно вирішує уряд. Це забезпечується за рахунок різних джерел:

- кредити на плату за навчання і гранти на технічне обслуговування;
- гранти університетів та коледжів від HEFCE;
- гранти установам і стипендії для студентів з інших державних органів, таких як науково-дослідні ради Великої Британії і Міністерства охорони здоров'я [16].

HEFCE відповідає за поширення грантів університетам та коледжам, періодично звітуючи Держсекретарю про потреби у фінансуванні вищої освіти Англії.

Формула фінансування (ФФ).

Методика розподілу коштів для окремих установ визначається фінансовими органами, в рамках політики, встановленої урядом [6]. Хоча загалом національна політика ЄС в даний час заохочує вищі навчальні заклади все більше покладатися на власні джерела фінансування, пряме державне фінансування, як і раніше становить значну частку бюджету вищої освіти. Як було вже зазначено, для Великої Британії працює модель блочного фінансування із повною автономією його подальшого використання у ВНЗ. Кошти, що виділяються на дослідження і викладання потім додаються для отримання "блок"-гранту кожної установою вищої освіти. Вищі навчальні заклади можуть витратити цей блок-грант на навчання, наукові дослідження і пов'язану з ними діяльність відповідно до своїх пріоритетів, в рамках загальних керівних принципів, що надаються фінансовими органами.

Формула фінансування використовується для розрахунку розміру блочного державного гранту на викладання і / або поточну операційну діяльність, а в деяких випадках – дослідження. Критерії виділення коштів включають вхідні критерії і / або показники ефективності [19]. Хоч більша частина такого блочного гранту на викладання виділяється за формулою згідно показників ефективності, все ж таки існує частка угоди про фінансування (або договір) із зазначенням обсягу викладацької діяльності, яка буде надаватися. Обсяг викладацької діяльності визначається в широкому сенсі, за виключенням квото-контрольованих предметів, таких як медицина і підготовка педагогічних кадрів, а також в разі фінансування додаткових студентських місць. В цих випадках Угода про фінансування визначає цільову кількість студентів.

Формула фінансування розглядається як засіб підвищення прозорості державного фінансування шляхом об'єктивного розподілу наявних коштів між установами, а також для уникнення надмірного політичного тиску. Формула фінансування (ФФ) спирається на вхідні критерії, які відносяться до рівня інституційної активності. Інституційна діяльність оцінюється відповідно до обсягу ресурсів (кількість співробітників, зарплати персоналу, кількості зареєстрованих студентів, будівлі у розпорядженні і т.д.), які доступні для вищого навчальних закладів для освітнього забезпечення. ФФ

також включає в себе критерії ефективності, які пов'язані з результатами, отриманими установою протягом попереднього періоду. Таким чином, ФФ виступає стимулом для ВНЗ краще оптимізувати свої ресурси, оскільки встановлюється зв'язок між обсягом виділених державних коштів та потужністю установи використовувати ресурси найбільш "вигідно".

Незважаючи на те, що ФФ враховує кількість студентів зареєстрованих в попередній чи поточний рік, підраховуються тільки студенти, які завершили своє навчання в даний рік. Загалом, тільки дуже мала частка фінансування, пов'язаного зі студентами, залежить від числа зареєстрованих студентів. Більшість фінансування, пов'язаного зі студентами, залежить від кількості завершених студентами навчальних кредитів. У ФФ кількість студентів пов'язується з одиничною вартістю (unit cost), визначеною на одного студента. Ці витрати зважуються за галуззю дослідження, в якій навчається студент, і на якому рівні він(вона) навчається, а також чи він (вона) навчається на повний або неповний робочий день, враховуючи також інші фактори.

Також, формула враховує результати навчання студента. Якість (performance) – основний критерій в ФФ.

У Сполученому Королівстві (Англія), додаткові витрати, понесені установами на зарахування студентів з неблагонадійних сімей або нетрадиційного походження, або які мають інвалідність, враховуються також у ФФ.

Тарифи для більшості студентів підлягають регулюванню, з обмеженнями на "вищу планку", яку установи можуть стягувати. Це відноситься до бакалаврату та магістратури, і студентів на курсах підготовки вчителів. Оплата для більшості аспірантів не регулюється.

Неповернене фінансування для навчання включає в себе основний елемент для підтримки фінансування високо коштовного навчання, базуючись на числі студентів в різних предметних областях, а також ряді інших цільових асигнувань. Ці асигнування відображають особливості додаткових витрат, які стосуються певних типів студентів або їх походження, і включають в себе асигнування на підтримку:

- розширення доступу для людей з неблагополучних сімей
  - поліпшення утримання
  - поліпшення становища студентів-інвалідів
  - студенти, які відвідують курси в Лондоні
  - студенти, які почали свої дослідження до зміни фінансування вищої освіти, яке було введено в вересні 2012 року
  - студенти за програмами обміну з установами за кордоном
  - дуже високовартісна наука, технології, інженерія та математика (STEM)
  - дослідження магістрантів/бакалаврів у неповний робочий день
  - інтенсивна післядипломна і прискорена магістерська освіта
  - спеціалізовані установи
  - деякі елементи, що відображають витрати на персонал в медицині або стоматології.
- Таке фінансування поділяється на два елементи:
- суб'єктно-орієнтовний розподіл
  - підтримка для аспірантського навчання.
- Обсяг такого фінансування розраховується шляхом **множення** разом:
- число студентів в різних предметних групах, т.з. ціннові групи;
  - різні ставки субсидії, які відносяться до числа студентів;

• коефіцієнт масштабування, який гарантує, що загальна розподілена сума відповідає сумам, які є в наявності.

Існують наступні *цінові групи* (перераховані в порядку зменшення вартості):

- клінічна медицина, стоматологія та ветеринарна справа,
- лабораторна наука, техніка і технології,
- інформаційні технології, археологія, мистецтво і дизайн, медіа-дослідження;
- інші предмети середньої вартості з лабораторіями, студіями або польовими роботами,
- клас-орієнтовані предмети.

Розрахунки розподілу враховують студентів в різних режимах навчання (повний робочий день, "сендвіч рік" та неповний робочий день) і рівнях навчання (бакалаврат/магістратура і навчальна аспірантура).

Коли в 2012 році розмір плати змінився (до 9 тис. фунтів на рік), диференціація була зроблена між:

- а. студентами "Старого-режиму" – ті, хто почав навчання до 1 вересня 2012, коли були введені більш регламентовані механізми плати за навчання;
- б. студентами "Нового-режиму" – ті, хто почав навчання після 1 вересня 2012 року.

Моніторинг фінансування.

Як вже було сказано вище, ВНЗ в Великобританії досить вільні у використанні отриманого ними державного фінансування. Є, однак, різні способи контролю використання державного фінансування: за допомогою заходів відповідальності і правил, яким установи підпорядковані в аспекті перенесення невитрачених коштів від одного року до іншого. Зокрема, обов'язковий зовнішній фінансовий аудит, обов'язковий внутрішній фінансовий аудит, оцінка показників ефективності, оцінка використання державного фінансування на виконання інституційних стратегічних планів / цілей (згідно правил, що стосуються розгляду виконання стратегічних завдань при визначенні обсягів державного фінансування). У Сполученому Королівстві (Англія, Уельс і Північна Ірландія), терміни і умови виплати гранту на виконання стратегічних завдань викладені в фінансовому меморандумі і в індивідуальній угоді про фінансування установи, які визначають цілі, пов'язані з кількістю студентів, які закінчують свій рік навчання (кредити – в Уельсі). Угода розробляється в загальних рисах і установи можуть варіювати число їхніх студентів в межах певних параметрів. Органи, що надають фінансування, контролюють дотриманням цих вимог і, в деяких випадках, якщо установи не в змозі виконати свої цілі, гранти можуть бути вилучені.

Здатність переносити невитрачені кошти від одного року до іншого є важливим аспектом фінансової автономії ВНЗ. Ця гнучкість полегшує установам визначення стратегії в середньостроковій або довгостроковій перспективі і дозволяє фінансувати багаторічні проекти, і навіть дозволяє інвестиції.

Державне фінансування незалежної приватної вищої освіти.

За визначенням, незалежні приватні ВНЗ отримують менше 50% [30] свого фінансування з державних джерел.

Нормативна база.

Біла книга "Вища освіта: Студенти – Серце системи" (червень 2011) надала зобов'язання ввести нову, додатну до обігу нормативно-правову базу для введення в повноваження Ради фінансування вищої освіти Англії (HEFCE) в якості основного регулятора. Документ "Нова регуляторна рамка для сектору вищої освіти" (A New Fit-For-Purpose Regulatory Framework for the Higher Education Sector) [9] являє собою технічну консультацію, яку слід читати разом з Білою книгою, щоб мати

уяву, які зміни в процедурі, повноваженнях і обов'язках повинні бути розглянуті, зокрема, в майбутньому законодавстві, для того, щоб захистити інтерес студентів і забезпечити високу якість зв'язку.

У Білій книзі зазначена чітка роль незалежного регулятора HEFCE для забезпечення високої якості. У цій ролі HEFCE має працювати на відстані витягнутої руки від Уряду, і працювати в тісній співпраці з Управлінням з питань справедливому доступу (OFFA), Студентським фондом займів (SLC) і іншими нестатутними органами сектора, такі як Агентство з гарантії якості вищої освіти (QAA) і Управління незалежного третейського суду (OIA) щодо контролю і управління нормативно-правовою базою. HEFCE сприяє обмеженню фінансових ризиків уряду, стежить за фінансовим станом і стійкістю всіх постачальників вищої освіти в отриманні державної підтримки (будь то пряме фінансування або через студентські кредити), виділяє додаткове фінансування уряду на курси з високою вартістю, підтримуючи стратегічні або вразливі напрями та інші національні пріоритети і захищаючи студентів шляхом забезпечення тільки авторитетних постачальників, які мають право на отримання державної підтримки.

Кожного року навесні HEFCE розсилає урядові листи [15]. Наприклад, 17 березня 2016 року HEFCE поширили рішення, прийняте на засіданні Ради HEFCE 9 березня 2016 року щодо фінансування 2016-17. Цим листом Рада декларувала, що немає ніяких змін щодо невикористаних бюджетів на 2015-16 н.р після підтвердження від уряду гранту доступного на 2016-17 фінансовий рік. Також немає ніяких змін ні в загальному обсязі бюджету, ані в коефіцієнтах масштабування, необхідних на даному етапі в результаті перерахунку невикористаних навчальних грантів 2014-15 (з урахуванням останніх даних студентів за рік). Рада погодилась, що бюджет на основні напрямки досліджень, пов'язаних з якістю (QR) має збільшитися на 20 мільйонів фунтів в 2016-17, в цілому скласти 1070 млн фунтів. Інші окремі потоки в рамках поворотного фінансування досліджень будуть збережені в грошовому вираженні на тому ж рівні, що і 2015-16 рр. Також, цим листом інформується про загальні обсяги фінансування навчального процесу, обміну знаннями (HEIF), національних інституцій та організацій. Таким чином, на 2016/2017 н.р. обсяг капітальних грантів сягнув 498 млн.фунтів, при чому з цього фінансування за формулою сягнуло 189 млн фунтів (на дослідження) та 126 млн фунтів (на навчальний процес) [21].

Отже, система фінансування вищої освіти Великобританії – це система "фінансування за формулою", яка передбачає розподіл коштів в залежності від показників прийому студентів, працездатності та матеріальності освітнього процесу. У вигляді щорічних блок-грантів 80% [24] фінансування виділяється та розподіляється Урядом через відповідні Ради.

Уроки для України. В Україні, як і в більшості розвинутих країн світу, використовується модель змішаного фінансування вищої освіти, в рамках якої в якості джерел фінансування залучаються бюджетні та приватні кошти, зокрема приватні кошти студентів. У той же час концепція фінансування, а відповідно і умови організації прямого фінансування ВНЗ і програм фінансової підтримки студентів, в Україні істотно відрізняються від тих, які використовуються в розвинених західних країнах.

Існуюча в Україні модель фінансування вищої освіти базується на концепції бінарного фінансування, в рамках якої студенти, прийняті до ВНЗ в межах лімітів держзамовлення ("бюджетники"), здобувають освіту безкоштовно, а решта студентів, зарахованих в межах ліцензованих обсягів прийому ВНЗ ("самофінансисти"), оплачують навчання самостійно. Україна 5-7% ВВП щорічно витрачає на освіту (Табл. 1)

Таблиця 1. Допоміжні рахунки освіти України за 2007-2015 роки

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальні витрати на освіту	53 470,4 млн.грн (US\$ 10 588,2 млн.)	70 386,1 млн.грн (US\$ 13356,0 млн.)	77 412,0 млн.грн (US\$ 9 937,4 млн.)	91070,8 млн.грн (US\$ 11469,9 млн.)	97596,4 млн.грн (US\$ 12245,5 млн.)	111180,2 млн.грн (US\$ 13914,9 млн.)	115962,9 млн.грн (US\$ 14513,5 млн.)	109 520,9 млн.грн (US\$ 9 211,2 млн.)	127120,9 млн.грн (US\$ 5 820,6 млн.)
Загальні витрати на одного учня/студента	5 793,6 грн (US\$ 1 147,2)	7 833,6 грн (US\$ 1 486,5)	8 893,1 грн (US\$ 1 141,6)	10758,6 грн (US\$ 1 355,0)	11705,4 грн (US\$ 1 468,7)	13 512,8 грн (US\$ 1 691,2)	14310,0 грн (US\$ 1 791,0)	15 547,6 грн (US\$ 1 307,6)	18238,8 грн (US\$ 835,1)
Загальні витрати на освіту як % від ВВП	7,42	7,42	8,48	8,13	7,23	7,62	7,62	6,90	6,39
Державні витрати на освіту як % від ВВП	5,59	5,89	6,78	6,63	5,94	6,44	6,42	5,87	5,34
Розподіл загальних витрат за провайдером освіти, %:									
Перший етап вищої освіти (МСКО 5)	41,6	41,5	42,0	41,4	40,7	38,0	37,2	36,8	36,8
Другий етап вищої освіти (МСКО 6)	1,7	1,7	1,5	1,6	1,6	1,5	1,7	1,6	1,5
Розподіл загальних витрат за функціями освіти, %:									
Послуги у сфері освіти	72,1	74,8	77,5	77,2	78,0	78,9	80,1	78,0	
Другорядна діяльність в межах закладів освіти	19,5	17,7	16,3	16,3	16,0	15,6	15,0	16,8	
Другорядна діяльність, що пов'язана з навчанням	8,4	7,5	6,2	6,5	6,0	5,5	4,9	5,2	

Джерело: Державний комітет статистики України [3].

Оскільки якість вищої освіти (як, втім, і будь-якої іншої освіти) практично безпосередньо пов'язується з обсягом її фінансування, то зазвичай встановлюється наступна логічний ланцюжок: чим вище якість освіти в певному ВНЗ, тим більше число споживачів (студентів) він приваблює. Отже, ВНЗ повинен отримати і більший обсяг фінансування. Таким чином, робиться висновок,

що якщо прив'язати бюджетне фінансування до числа студентів, що надходять до даного ВНЗ, то це буде забезпечувати і підвищення якості освітньої послуги. Ця модель має назву моделі *нормативно-особового фінансування* [4].

На основі аналізу [20] можна запропонувати *критерії для державних грантів для ВНЗ*:

Гранти на викладацьку та операційну діяльність		Гранти на дослідження*	
Кількісні критерії	Якісні критерії	Кількісні критерії	Якісні критерії
Кількість студентів, які закінчили навчальний рік, зважена на фактор спеціальності та фактор-регіону	До фіксованої суми додається певний % за операційну діяльність як топ-3 ВНЗ.	Кількість активних дослідників, які внесли свій внесок у якісну оцінку ВНЗ.**	Оцінка дослідницької діяльності (за національною шкалою) [8]
Кількість студентів із інвалідністю та із пільгових груп, які закінчили навчальний рік	Кількість захищених магістрських та докторських робіт, кількість наукових публікацій у рейтингових академічних журналах та цитувань.	Кількість жінок у дослідницькій діяльності та академічній мобільності.	До фіксованої суми додається певний % за операційну діяльність як топ-3 ВНЗ.
Кількість викладачів із досвідом та практикою наукової діяльності.	Розвиток академічно-викладацького складу (отримані наукові звання, сертифікати підвищення кваліфікації, проекти, академічна мобільність, нагороди та відзнаки, ліцензії, патенти, копірайти і т.п.).	Кількість осіб залучених у дослідницьку діяльність.	Кількість наукових проектів та цитованих наукових публікацій.
		Кількість кредитів у докторських програмах та курсах.	
		Обсяги фінансування досліджень за минулий звітний період*.	

* Система надання грантів за річними оцінками, із урахуванням лагу описаного у [8]

** Врахування напряму досліджень та галузі, виходячи із пріоритетів національної безпеки України

Джерело: авторське на основі аналізу [7, 10-12, 14, 27].

Висновки та дискусія. У статті продемонстровано досвід міжнародного фінансування ВНЗ, а також виділені ті моделі, які можна обґрунтовано застосовувати

для української практики, щоб забезпечити розвиток як самих ВНЗ, так і освітньої системи в цілому. Рішення, прийняті урядом щодо зазначених питань, дозволять

досягти різних цілей, включаючи покращення якості вищої освіти та раціоналізацію використання ресурсів. Це має створити поштовх для широкої дискусії щодо намічених чи непередбачених наслідків для стратегічної політики кожного ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Беляков С. А. и др. Модели финансирования вузов: анализ и оценка (Научные труды ИЭПП № 93). – 2005.
2. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період / Т.М. Боголіб. – К.: Міленіум, 2006. – 508 с.
3. Державна служба статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Клячко Т.Л. Модернизация российского образования: проблемы и решения. Отечественные записки. 2002. № 2. С. 48-56.
5. Кулакова М. Н. Международные модели финансирования вузов и их применение для вузов России в период реформирования системы высшего образования // Территория новых возможностей. Вестник Владивостокского государственного университета экономики и сервиса. – 2011. – № 1 (10).
6. Обзор систем высшего образования стран ОЭСР / Отв.ред. М.В. Ларионова. – М.: Издательский дом ГУ-ВШЭ, 2005. – 108 с.
7. Прилуцька А. Стратегії ефективного фінансування університетів в Європі. <http://www.edu-trends.info/funding-strategies/>
8. Харламова Г. Концепція реформування підходів до оцінки якості науково-дослідної діяльності в Україні // Освітні тренди. Available at: <http://www.edu-trends.info/science-assessment/>
9. A New Fit-For-Purpose Regulatory Framework for the Higher Education Sector, 2011. www.bis.gov.uk/HEreform
10. Afonso, A., St. Aubyn, M., 2005. Non-parametric Approaches to Education and Health Expenditure Efficiency in the OECD. Journal of Applied Economics. 8(2), 227-246.
11. Aristovnik, A., Obadić, A., 2014. Measuring relative efficiency of secondary education in selected EU and OECD countries: The case of Slovenia and Croatia. Technological and Economic Development of Economy, 20(3), 419-433.
12. Clements, B., 2002. How efficient is education spending in Europe? European Review of Economics and Finance, 1, 3-26.
13. EC – European Commission, (2006), Efficiency and Equity in European Education and Training Systems, COM(2006) 481 final.
14. Funding for universities and colleges for 2014-15 to 2016-17: Board decisions. Available at: http://www.hefce.ac.uk/pubs/year/2016/CL_032016/
15. Grant letter from the Secretary of State to HEFCE. Available at: <http://www.hefce.ac.uk/funding/govletter>
16. Guide to funding 2016-17. How HEFCE allocates its funds. May 2016 / 07. HEFCE 2016. Available at: www.hefce.ac.uk.

Г. Харламова, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

БРИТАНСКАЯ МОДЕЛЬ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: УРОКИ ДЛЯ УКРАИНЫ

Современная система высшего образования постоянно подчеркивает недостаток государственных фондов финансирования для обеспечения высокой конкурентоспособности образовательных услуг. Статья обращается к основной составляющей бюджета университетов – к государственному финансированию, отслеживая те условия, по которым определяются его объемы. Сравнительное исследование европейского опыта, в частности опыта Великобритании, позволяет определить возможные рекомендации для украинской модели финансирования высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, финансирование, Великобритания, Украина.

G. Kharlamova, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BRITISH MODEL OF HIGHER EDUCATION FINANCING: LESSONS FOR UKRAINE

The modern system of higher education constantly emphasizes the lack of state funding to ensure the high competitiveness of educational services. The article refers to the main and largest component of the budget of European universities – public funding, tracking the conditions under which its volume is determined. A comparative study of European experience, in particular the UK experience, allows us to identify possible recommendations for the Ukrainian model of higher education financing.

Keywords: higher education, financing, UK, Ukraine.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Belyakov, S.A. et al, 2005. Modely finansirovaniya vuzov: analiz y otsenka.
2. Boholib, T.M., 2006. Finansove zabezpechennya rozvytku vyshchoyi osvity i nauky v transformatsiynnyy period. K.: Milenium.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Klyachko, T.L., 2002. Modernyzatsiya rossyiskoho obrazovaniya: problemy i resheniya. Otechestvennye zapysky. 2., p 48-56.
5. Kulakova, M.N., 2011. Mezhdunarodnye modely finansirovaniya vuzov y ykh prymerenye dlya vuzov Rossyy v peryod reformirovaniya systemy vysshego obrazovaniya. Terrtoryiya novykh vozmozhnostey. Vestnyk Vladivostokskogo gosudarstvennoho univversyteta ekonomiky y servysa. 1 (10).
6. Obzor system vysshego obrazovaniya stran OESR.2005. (Ed. M.V. Laryonova). M.: Yzdatel'skiy dom HU-VShE.
7. Pryluts'ka, A. Stratehiyi efektyvnoho finansuvannya universytetiv v Yevropi. <http://www.edu-trends.info/funding-strategies/>
8. Kharlamova, G. Kontsepsiya reformuvannya pidkhodiv do otsinky yakosti nauково-doslidnoyi diyal'nosti v Ukraini. Osvitni trendy. Available at: <http://www.edu-trends.info/science-assessment/>
9. A New Fit-For-Purpose Regulatory Framework for the Higher Education Sector, 2011. www.bis.gov.uk/HEreform
10. Afonso, A., St. Aubyn, M., 2005. Non-parametric Approaches to Education and Health Expenditure Efficiency in the OECD. Journal of Applied Economics. 8(2), 227-246.

17. Harmon, C.P., 2003. The returns to education: Microeconomics. Journal of economic surveys. 17(2), P. 115-155.

18. HEFCE website. Available at: <http://www.hefce.ac.uk/>

19. HESA funding and monitoring data 2015-16: web facility. HESA data for the 2017-18 student premium (SP) allocations: technical document. Available at: <http://www.hefce.ac.uk/pubs/year/2016/201610/>

20. Higher Education Governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff. Eurydice, 2008. DOI 10.2766/29900

21. Higher education in England 2015. Key facts. July 2015, 2015/15. HEFCE 2015. Available at: www.hefce.ac.uk

22. Hužvár, M., Rigová, Z., 2016. Efficiency of Education Expenditure in OECD Countries. Applications of Mathematics and Statistics in Economics 2016. Conference Proceedings. ISSN 2453-9902, 152-162.

23. Key topics in education. 1999. Vol. 1: Financial support for students in higher education in Europe. Eurydice, Office for Official Publications of European Communities, Luxembourg, pp. 15 and 37.

24. National Sheets on Education Budgets in Europe 2015. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2015. doi:10.2797/72089

25. OECD. 2016. Education at a Glance 2016: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2016-en>

26. Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2005). Education at a Glance: OECD Indicators 2005. Paris: OECD.

27. Pruvot, E.B., Claeys-Kulik, A.-L., Estermann, Th. 2015. Strategies for Efficient Funding of Universities in Europe. The European Higher Education Area. Springer International Publishing.

28. Pudlo, P., Gavurová, B., 2012. Experimental learning in higher education, using simulation games as learning tool. SGEM 2012: 12th International Multidisciplinary Scientific GeoConference: conference proceedings. Vol. 3, 17-23 June, 2012, Albena, Bulgaria. – Sofia: STEF92 Technology Ltd., 2012, 1093-1100.

29. Pudlo, P., Gavurová, B., 2013. Experimental teaching methods in higher education – practical application. SGEM 2013: 13th International Multidisciplinary Scientific Geoconference: Ecology, Economics, Education and Legislation, vol. 2: 16-22 June, 2013, Albena, Bulgaria. – Albena: STEF92 Technology Ltd., 2013, 423-428.

30. White Paper on 'The Future of Higher Education. 2003.

31. <https://www.gov.uk/government/news/preferred-candidate-for-chair-of-office-for-students-announced>

32. <http://www.rae.ac.uk/aboutus/>

33. <http://www.ref.ac.uk/about/>

Надійшла до редколегії 20.09.2017

Date of editorial approval 22.09.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

11. Aristovnik, A., Obadić, A., 2014. Measuring relative efficiency of secondary education in selected EU and OECD countries: The case of Slovenia and Croatia. *Technological and Economic Development of Economy*, 20(3), 419-433.
12. Clements, B., 2002. How efficient is education spending in Europe? *European Review of Economics and Finance*, 1, 3-26.
13. EC – European Commission, (2006), Efficiency and Equity in European Education and Training Systems, COM(2006) 481 final.
14. Funding for universities and colleges for 2014-15 to 2016-17: Board decisions. Available at: http://www.hefce.ac.uk/pubs/year/2016/CL_032016/
15. Grant letter from the Secretary of State to HEFCE. Available at: <http://www.hefce.ac.uk/funding/govletter>
16. Guide to funding 2016-17. How HEFCE allocates its funds. May 2016 / 07. HEFCE 2016. Available at: www.hefce.ac.uk.
17. Harmon, C.P., 2003. The returns to education: Microeconomics. *Journal of economic surveys*. 17(2), P. 115-155.
18. HEFCE website. Available at: <http://www.hefce.ac.uk/>
19. HESA funding and monitoring data 2015-16: web facility. HESA data for the 2017-18 student premium (SP) allocations: technical document. Available at: <http://www.hefce.ac.uk/pubs/year/2016/201610/>
20. Higher Education Governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff. Eurydice, 2008. DOI 10.2766/29900
21. Higher education in England 2015. Key facts. July 2015, 2015/15. HEFCE 2015. Available at: www.hefce.ac.uk
22. Hužvář, M., Rigová, Z., 2016. Efficiency of Education Expenditure in OECD Countries. *Applications of Mathematics and Statistics in Economics 2016. Conference Proceedings*. ISSN 2453-9902, 152-162.
23. Key topics in education. 1999. Vol. 1: Financial support for students in higher education in Europe. *Eurydice*, Office for Official Publications of European Communities, Luxembourg, pp. 15 and 37.
24. National Sheets on Education Budgets in Europe 2015. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2015. doi:10.2797/72089
25. OECD. 2016. Education at a Glance 2016: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2016-en>
26. Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2005). Education at a Glance: OECD Indicators 2005. Paris: OECD.
27. Pruvot, E.B., Claes-Kulik, A.-L., Estermann, Th. 2015. Strategies for Efficient Funding of Universities in Europe. The European Higher Education Area. Springer International Publishing.
28. Pudlo, P., Gavurová, B., 2012. Experimental learning in higher education, using simulation games as learning tool. SGEM 2012: 12th International Multidisciplinary Scientific GeoConference: conference proceedings. Vol. 3, 17-23 June, 2012, Albena, Bulgaria. – Sofia: STEF92 Technology Ltd., 2012, 1093-1100.
29. Pudlo, P., Gavurová, B., 2013. Experimental teaching methods in higher education – practical application. SGEM 2013: 13th International Multidisciplinary Scientific GeoConference: Ecology, Economics, Education and Legislation, vol. 2: 16-22 June, 2013, Albena, Bulgaria. – Albena: STEF92 Technology Ltd., 2013, 423-428.
30. White Paper on 'The Future of Higher Education'. 2003.
31. <https://www.gov.uk/government/news/preferred-candidate-for-chair-of-office-for-students-announced>
32. <http://www.rae.ac.uk/aboutus/>
33. <http://www.ref.ac.uk/about/>

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 5(194): 66-71

УДК 368.01

JEL classification: G22

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/194-5/10>

А. Шолойко, канд. екон. наук, ст. наук. співроб., доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ НЕСТРАХОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

Виокремлено вузьке та широке розуміння діяльності нестрахових посередників. Розкрито зміст діяльності нестрахових посередників, враховуючи поділ на основну та додаткову діяльність. Представлено порівняння страхового і нестрахового посередника на основі законодавства ЄС. Визначено європейський вектор розвитку діяльності нестрахових посередників в Україні, що в першу чергу полягає в необхідності запровадження регулювання їх додаткової діяльності, яка пов'язана з реалізацією страхових послуг. Охарактеризовано співпрацю страхових компаній із нестраховими посередниками в країнах ЄС та Україні.

Ключові слова: нестрахові посередники, банки, страхові посередники, канали продажу страхових послуг.

Вступ. Нестрахові посередники – це важливі суб'єкти інфраструктури страхового ринку та відіграють значну роль у його розвитку. Однак більшість досліджень вітчизняних і зарубіжних учених переважно сконцентровані саме на діяльності страхових посередників. Проте досвід європейських країн свідчить, що нестрахові посередники виступають не менш важливим каналом продажу страхових послуг. До того ж, з огляду на те, що реалізація страхових послуг не є основним видом діяльності нестрахових посередників, то звідси випливають можливості співпраці між ними і учасниками страхових відносин ще й за іншими напрямками. Це в свою чергу вказує і на наявність специфіки законодавчого регулювання їх діяльності. В Україні ж на різних рівнях не всі аспекти діяльності нестрахових посередників враховано належним чином, що вимагає запозичення позитивної практики країн ЄС.

Тому **мета статті** полягає у визначенні європейського вектору розвитку діяльності нестрахових посередників в Україні.

Завдання роботи спрямовані на:

– розкриття змісту діяльності нестрахових посередників;

– визначення європейського вектору розвитку діяльності нестрахових посередників в Україні на основі узагальнення вітчизняної та європейської практики її регулювання і здійснення.

Об'єкт дослідження: діяльність нестрахових посередників в Україні.

Предмет дослідження: теоретичні та прикладні аспекти діяльності нестрахових посередників.

Огляд літератури. Слід відзначити, що в зарубіжних публікаціях майже не зустрічається поняття "нестрахових посередників". Це пояснюється тим, що в Директивах ЄС, присвячених посередництву на страховому ринку використовується інша термінологія. Так, стара Директива 2002/92/ЄС "Про посередництво у страхуванні" розрізняє зв'язаних, які є страховими посередниками, і не зв'язаних посередників, які є нестраховими. Не зв'язані посередники займаються посередництвом у страхуванні у якості додаткової діяльності, що не регулюється положеннями вказаної Директиви, за дотримання певних вимог [1].

Тоді як нова Директива (ЄС) 2016/97 "Про реалізацію страхових продуктів" вже оперує поняттям "допоміжний страховий посередник (ancillary insurance